

μει, ἐνν̄ ήδη λατε ἀκούσειν αὐτοῦ τοῦ Δημοσθένεας; τὴν
ἀπαγγελίαν.

N A T T I K A.

Εἰς οὐδὲν τῆς Ἀγγλικῆς ἱστορίας μέρος ἀπαντᾶται θαλάσσιος πρᾶξις, δυναμένη νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἰσπανικοῦ στόλου, τὸν ὅποιον Φίλιππος ὁ Ἑ. ἔπειταν ἐν ἑταῖς 1588 πρὸς κατάκτησιν τοῦ κράτους τῆς Ἐλισάβετ. Οὐδέποτε οἱ Ἀγγλοὶ διέτρεψαν μεγαλύτερον κίνδυνον ὥστ' ἐδεῖξαν μεγαλήτεραν εὐστάθειαν. Προσθετέον δὲ, ὅτι καὶ οὐδέποτε ὑπὸ τῆς τύχης προφανέστερον ἔβοσθηθησκαν.

Πολιτικὴ ἀντιζηλία ὑπὸ θρησκευτικῶν διαφορικῶν ἀναρρίφιτον, παρεσκευάζεν πρὸς πολλοὺς τὸν μεταξὺ Ἰσπανίας καὶ Ἀγγλίας πόλεμον· οἱ ἐμποροὶ ἀμφιτέρων τῶν ἐπικαταειῶν τούτων διεφύλανείκουν περὶ τῶν πρωτείων εἰς ὅλα τὰ ἐμπορεῖα [Marchés] τοῦ κόσμου· καὶ οἱ μὲν Ἰσπανοὶ ὑπερείχον κατὰ τὰς πρὸς πολλῶν ἐνίσιτῶν ἀποκτηνθείσας θυλασσίν· δυνάμεις, οἱ δὲ Ἀγγλοὶ κατὰ τὴν εὐγενῆ· δραστηριότητα καὶ τὴν ἀκήρεστον αὐτῶν φιλοδοξίαν.

Οσον δὲ περὶ τῶν ἡγεμόνων, ἔκαστος αὐτῶν εἶχε τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ πεποίθησιν. Καὶ οἱ μὲν Φίλιππος παρίστα τὸν ωταλλοθρησκότερον Λατενίσμον, ηδὲ Ἐλισάβετ τὸν αποκλειστικώτερον Αυτοθρησκόμον. Οἱ μὲν πρῶτοις παρέδιδε τοὺς αἰρετικοὺς εἰς τὸ λεγόμενον ἕρδον ἐπαστήριον κηρύττων, ὅτι μόνος θύελεν ἔτοιμόσει πυρὸν, διὰ νὰ καίσῃ τὸν οὐρὸν του αὐτὸν, ὃν κατὰ τι ἐφάνετο κλίνων πρὸς τοὺς αἰρετικούς· ἔκεινη δὲ κατεδίκαζεν εἰς φυλάκισιν καὶ πορστιμον τὸν ἄπαξ μόνον παρευρεθέντα εἰς λατινικὴν λειτουργίαν καὶ ἔτιμῷρει τὸν ἀμελοῦντα τὸ παραμικρότερον θρησκευτικὸν ἔθιμον λουθηρανικὸν διὰ προτίμου εἴκοσι λιρῶν στερλίγων κατὰ μῆτρα. Ἐκτὸς τούτου συνέστησεν ἐπιτροπὴν κληρικῶν, οἵτινες ἔγνωμοδότουν περὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξῶσιν ἐνὸς ἐκάστου, ἔχοντες τὴν ἔξουσίαν νὰ φυλακίζωσι καὶ νὰ στρέψωσι τοὺς κατά τι πταίσαντας.

Αἱ ἀντίθετοι λοιπὸν αὐται δοξάσται ἐγέννησαν τὸ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἡγεμόνων μῆτρας, τὸ ἐποίην τὴν πολιτείαν ἐν τινῶν πολιτικῶν ἀρῷρομ��. Τὸ 1578 ὁ ναύαρχος Δάρκος ἐλεηλάτησε τὰ παράκλια τοῦ Περοῦ, μετ' ὀλίγην δὲ ὁ Φίλιππος ἔβοσθησε τοῦ στρατὸν, τὸν ὅποιον ὁ Δάρκος Πάρκης ἔφερεν εἰς Βοηθείαν τῶν Ἰρλανδῶν ἀνταρτῶν. Ἐν ἑταῖς 1585 ἀγγλικοὶ στόλοι προσέβαλον, ἔνευ πορηγουμένης πολέμου· διακηρύξας τὸν ἄγιον Δομῆγον καὶ τὸν Καρθογένην. Ἐν ἑτοῖς δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Δάρκος πειμαρίσε τὴν Λισκενῶν καὶ κατέστρεψε πλησίου τῶν Γαδείρων ὄλοκληρον στόλον φορτηγῶν πλοίων. Τοικύτας ὀτιμώσεις ἀπέτιουν ἐκδίκησιν, οἱ δὲ Φίλιππος μόνην ἀνταξίαν ἔνομισε τὴν τῆς Ἀγγλίας κατάκτησιν.

Καὶ τοι ἀπολέσεις τὰς Κάτω χώρας, ἣτον δύμας δισυζυότερος τῶν ἡγεμόνων, διύτι οὐ μόνον κατεῖχε τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Νεάπολιν, τὴν Σικελίαν, τὸ Δουκάτον τοῦ Μελάνου καὶ τὴν Φραγγικὴν κομπιτίαν, ἀλλ' ἤρχε καὶ τὴς Τούνιδος, τοῦ Ὀρέζου, τοῦ Πρατίνου ἀκρωτηρίου, τῶν Καναρίων νήσων καὶ πλειν τοῦ ἡμίσεος τῆς Αμερικῆς.

Διὰ τὴν κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἐκστρατείαν ἐφώπλισε τὸν φορεύοντας τῶν στόλων, τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἔκεινης

εἰς τὸν ὥκεικνὸν πλευσάντων. Συνέκειτο δ' οὗτος ἐκ τῶν 152, τὰς ὁποίας ἐπέβαινε στρατὸς ἀποκατικὸς 20 χιλιάδων ἀνδρῶν, μέλλων πρὸς τούτοις νὰ παραλάβῃ ἐκ τῆς Φλανδρίας ἄλλας 25 χιλιάδας ἐμπειρών στρατιωτῶν, διεικουμένων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Φαρνεσίου. Τέλος 12 χιλιάδες Γάλλων συνηθρούσθησαν εἰς τὴν Νορμανδίαν, ἵνα ἐννοθῶσι μετ' αὐτῶν.

Ο στόλος αὐτὸς ἐκλήθη ἡ ἀγήτητος Ἀρμάδα. Κατὰ κακὴν τοῦ τύχην δύμας αἱ φοβεῖαι αὐται παρασκευαῖ, ἀναλαβεῖσαι τὴν ἐκστρατείαν, ἔδωκεν καιρὸν εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ λάβωσι μέτρα πρὸς ἄμυναν. Η κλεινὴ βασιλισσα Ἐλισάβετ διέτρεψε μόνη τὴν ἐπικράτειαν τῆς ἦντα ἐνθαρρύνη τὸν λαὸν πρὸς τὴν ἀντίστασιν. Τότε ἀναγκασθέντες νὰ διεγείρωσι τὰ πνεύματα, ἐπεννήσαν τὴν ἐκδισιν τῆς πρώτης ἀγγλικῆς ἐφημερίδος τῆς κληθείσης (The English Mercury), τῆς ὁποίας ἀντίτυπον διατηρεῖται εἰσέπιν ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσεῖῳ. Η βασιλισσα παρατάξα εἰς τὸ Τιλβούρειον πεδίον ὅσοις στρατιώτας ἥδη γένηται νὰ συναθρίσῃ, ἐπεθεώρησεν αὐτοὺς ἐφιππούς, διακηρύξασα, διεισέβασται τὸν Καρόλου Θέαρδου. Οἱ Ολλανδοὶ ὥπλισαν καὶ αὐτοὶ 90 ἐπικουρικὰ πλοῖα, τὰ μέγιστα τοὺς Ἀγγλοὺς βοηθήσαντα.

Τὴν ἀγήτητος Ἀρμάδα ἐμπλέλε νὰ διοικήσῃ ὁ Μαρκέσιος τῆς Σαντακρουζῆς ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς ἀπέθανεν ἐν τῷ παρασκευάζεσθαι, η ναυαρχία ἔδοθη εἰς τὸν Δούκα τῆς Μεδίνας Σιδονέας, ναύτην αὐλικὸν, ἀνδρα ἀμεθῆ καὶ ἀλαζόνα. Ο Σαντακρουζῆς ἀποθνήσκων, παρώτρυνε νὰ κυριεύσωσι λιμένα τινὰ Βρεττανικὸν εἰς τὸν ὅποιον νὰ καταφεύγωσιν ἐν περιπτώσει τρικυμίας ἢ ποτυχίας. Ο δὲ Δούκης τῆς Πάρμης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπρότεινε τὴν ἀλώσιν τῆς Φλεσίγγης. Ο δὲ ἀλαζόν καὶ ἀπειρος ναύαρχος, κηρύξας ἀνωφελῆ τὴν τοιαύτην προφύλαξιν, ἀπέπλευσε τὴν 19 Μαΐου 1588.

Ο Φίλιππος εἶδεν αὐτὸν ἀποπλέοντα ἐπηρμένος ὑπὸ μεγάλων ἀλπίδων, καὶ τοι ἡ ἀνάμυνσις τοῦ παρελθόντος ὥφειλε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν δυσπιστότερον, διότι ποτὲ δὲν εἴτυχησε κατὰ θαλασσαν. Ἐκτὸς τῆς ἐκστρατείας τοῦ Κυλίου, ητὶς τοσοῦτον βλέθειον, ἐλασθε τέλος, εἶδεν ἐπιστρέψαν ἐκ τῶν Κάτω Χωρῶν, ὀλύκληρον στόλον καταποντισθέντα ὑπὸ τῆς τρικυμίας, μετ' αὐτοῦ δὲ συναπόλυμένην καὶ ὀλύκληρον τὴν περέφημον συλλογὴν τῶν εἰκόνων, τῶν συλλεγεισῶν ὑπὸ Καρόλου τοῦ Ἑ. Ἐκ τῆς Φλανδρίας καὶ Ιταλίας. Η ἀγήτητος Ἀρμάδα δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχεστέρα, διότι ὑπὸ κλύδωνος καταληφθεῖσα παρὰ τὴν Φινστέρειον ἄκρων ἀπώλεισε ποτὶλλα πλοῖα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Γαλλίας, Λίγυμόλωτός τις. Ἀγγλος, φυλακισμένος εἰς τῶν πλοίων, διήγειρε τοὺς συνεταίρους του εἰς ἐπανάστασιν, καὶ κυριεύσας τὸ πλοῖον, προσέβαλε δύο ἔτερα, τα ὁποῖα καταλαβών ἐκ τοῦ συστάδην, κατέφυγεν εἰς τινὰ τῶν τῆς Γαλλίας λιμένων.

Ο ναύαρχος έβλεπων τὸν στόλον ἀκρωτηριασμένον, καὶ συνελθὼν ἐκ τῆς τυφώδους αὐτοῦ πεποιήσεως, προσωρίσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Κορώνης, ὅπου ἔμεινε τρεῖς ἑδομάδας ἀνασκευάζων τὰς ζημίας του.

Τὸ πρῶτον τοῦτο δυστύγημα ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Ἐλισσάθετ ὡς παντελῆς τοῦ ἔχθροῦ καταστροφὴ, καὶ ἀμέσως αὕτη διώρισε τὸν ἀφοπλισμὸν τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου. Εὔτυχῶς ὅμως ἡ Κάρολος Οὐράρδος δὲν ὑπήκουε σ προθύμως, καὶ μετ' ὀλίγον ἡκούσθη ἡ ἐκ νέου ἐμφάνισις τοῦ Ἰσπανικοῦ στόλου.

Θύμα καὶ πάλιν τῆς ἀμαθείας τῶν κιθερωτῶν του γεννόμενος ἔξελαβε τὴν Λεξάρδειον ἄκραν ἀντὶ τῆς 'Ραμείου, ἐγγονοτρίβησε διώκων Ἀγγλικά τινα πλοῖα, διαφυγόντα αὐτὸν καὶ διευθύνθη τέλος πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ Φλανδρίαν ἵνα παραλάβῃ τὰ δύο στρατιωτικὰ σώματα τῆς συνδρομῆς τῶν ὁποίων ἔμελε νὰ κατατείχῃ τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ πορεία του ὅμως ἦτο βραδεῖα καὶ ἀνιστος. καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἔχθροῦ, τοῦ ὁποίου τὰ ἐλεφρὰ πλοῖα ἤνεγκλουν αὐτὸν, ἀπεχαρέσθη τῆς ὑπειθοφυλακῆς τὴν Δι! Ιούλιον καὶ ἡταγκάσθη νὰ τὴν περιμείνῃ. Μετὰ ἔξ ημέρας ἡ ἀντητος Ἀρμάδα μὴ δυνηθεῖται νὰ φύσῃ λιμένα τινα τῆς Φλανδρίας, προσωριμή εἰς τὰ Κάλησσον ἀπεριτέπτως.

Αἱ ἀκταὶ αὗται ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τοὺς Ἰσπανούς, οἱ οἰρανὸι προεμήνυε καταιγίδα, οἱ δὲ ναῦται κακῶν διοικούμενοι ἐδείλισαν. Τὴν νύκτα πυρπολικὰ ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἀφείνεντα διευθύνθησαν. Θησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ στόλου, καὶ οἱ πλοιάρχοι πτοκηθέντες, ἔκοψαν τὰς καμῆλους; πειρώμενοι ὅπως ἀπομακρυνθῶσι τῆς ἔηρᾶς. Εἰς τὸν ταχὺν καὶ βεβιοσμένον αὐτὸν ἀνάπλουν πολλὰ πλοῖα συνεκρούσθησαν, τὴν δὲ πρωΐαν ὀλόκληρος ὁ στόλος εὑρέθη διεσκορπισμένος κατὰ μῆκος τῶν Γολλικῶν ἥκτων. Οἱ Ἀγγλοι προσέβαλον αὐτὸὺς εἰς πυρλά μέρη, κυρίως ὅμως πλησίον τῆς Κραβελίνης. Οἱ ἀνεμοὶ ἔπνευσαν κατὰ τῶν Ἰσπανῶν οἵτινες ἀπώλεσσον πλοῖα τινα ἐπὶ τῶν ῥηγῶν ὑδάτων τῶν εἰς τὰς ἑκδόλας, τοῦ Σκάλδου (Escaud) ποταμοῦ.

Ἐν τούτοις ὅμως, ἐπειδὴν αἱ Ἀγγλικαὶ δυγάμεις ἦσαν πολλὰ ὀλίγαι, μέγα μέρος τῆς Ἀρμάδας ἡδυνήθη νὰ διεφύγῃ τὸν νέον αὐτὸν κίνδυνον. Καὶ τοι δὲ ἀπορέσσα 15 πλοῖα, ἥτουν ὅμως εἰσέτη ἀξιόμαχος. Ἀλλ' ὁ Δούξ ἐδείχθη δειλός, ὅσον καὶ ἀνεπιτίθεσις, διατάξας τὴν ἀποχώρησιν, διὰ ν' ἀποφύγῃ τοὺς ἀντιπάλους του, καὶ πρὸς τοῦτο διέταξε νὰ παραχλάξωσι τὰς Ὁρκάδας. Αἴσιοις εἰσεγώρησεν ἐντὸς τῶν ἀγνώστων καὶ τρικυμειῶδῶν ἔκεινων θαλασσῶν, δὲν τῷ ἔμεινε πλέον σωτηρίας ἐλπίς. Δεκαεπτὰ πλοῖα ἐξέριθησαν ὑπὸ τοῦ κλύδωνος εἰς τὰς Ἰρλανδικὰς ἀκτὰς ὅπου οἱ διεσωθέντες τῶν Ἰσπανῶν ἐφονεύθησαν. Πολλὰ ἄλλα πλοῖα συνετρίβησαν ἐπὶ τῶν Σκωτικῶν σκοπέλων. Τέλος πάντων δὲ, ὅτε ἡ ἀντητος Ἀρμάδα καὶ δυνηθῆση νὰ φέρση τὸν λιμένα τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, συνέκειτο μόνον ἀπὸ τεσσαράκοντα πλοῖα! Ἐπελογίσθη δὲ, ὅτι ἡ Ἰσπανία ἔχασεν εἰς τὴν ἀκτοφυλακήν ταῦτην ὑπὲρ τὰ ἔκατὸν εἴκοσι μιλλιόνια φραγμῶν.

Τὴν εἰδησιν τῆς καταστροφῆς μαθὼν ὁ Φίλιππος ἐ-

περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ εἴπῃ· Ἔγὼ κατὰ τῶν Ἄγγλων ἔξεστρατευσα καὶ ὅχι κατὰ τῶν στοιχείων. Μετὰ δὲ ταῦτα διέταξε νὰ κάμωσε προσευχὰς καὶ λιτανίας πρὸς εὐχαρίστησιν τοῦ Υἱού του, ὅτι ἔσωσε πλοῖα τινὰ, γράψας συγχρόνως πρὸς τὸν Πάππαν τὴν ἐπομένην ἀξιοσημείωσην ἐπιστολὴν.

«Μακαριώτατε! Οσω εἶμαι κύριος τῆς πηγῆς, ως οὐδὲν λογίζομαι τὴν ἀπώλειαν τοῦ δύσκολος. Εὐχαριστῶ τὸν Υἱού του κόσμου διαιτητὴν, ὅστις μὲ κατέστησεν ἡ ίκανὸν νὰ διορθώσω εὐκόλως δυστύχημα, τὸ ὅποιον οἱ ἔχθροι μου πρέπει ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὰ στοιχεῖα, ὑπὲρ αὐτῶν συμμαχήσαντα.»

Ἡ χαρὰ τῶν Ἀγγλῶν ἦτον ἀνάλογος τοῦ κινδύνου, τὸν ὅποιον ἀπέφυγον, τὴν δὲ νίκην ἔωρτασαν διὰ πανηγύρεως πολλὰ ποραπλησίου πρὸς τοὺς θριάμβους τῶν Ρωμαίων. Νομισματόσημον ἐκόπη φέρεν τὴν ἐπιγραφὴν Dux semi-na faeli (Γυναικὸς ἀρχηγούσης ταῦτα πέπρακται). Ο πρεσβύτερος ἐφημέριος ὅμως τοῦ Ἅγιου Παύλου ὑπέδειξεν ἐπιτηδείως εἰς τὴν Βασιλίσσαν τὴν ἀσεῆη ὑπεριπάντειαν τῆς ἐπιγραφῆς ταῦτης, λαβὼν ως θέμα τοῦ λόγου του τὸν στύχον Nisi Cominus custodierit civitatem [εἰμὴ Κύριος φυλάσσοι πᾶλιν]. Ἡ Ἐλισσάθετ ἐννοήσασα τὸ ἀποπον τοῦτο, διέταξε νὰ κόψωσιν ἔτερον νομισματόσημον μετ' ἐπιγραφῆς Assavit Deus et dissipantur (Ἐφύσησε Κύριος καὶ διεσκορπίσθησαν).

Ἡ καταστροφὴ τῆς ἀντητος Ἀρμάδας ἦτον ὥστε αὐτοῖς ἔξεικονισμένη ἐπί τινος τῶν τοίχων τοῦ Κοινοτοῦ Εούλιου ἀλλ' ἀπωλέσθη κατὰ τὸν τελευταῖον ἐμπρησμόν.

Πάντες οἱ σύγχρονοι ποιηταὶ ἔωρτασαν τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην τῆς δεξιαὶς τοῦ Υἱού του, διεσκορπάσαντας σωζόμεναν μέχρι σήμερον. Ιδοὺ στροφαὶ τινες εὑρίσκομεναι ἐντὸς συλλογῆς δημοτικῶν τῆς Ἀγγλίας ἀσμάτων.

«Παῖ, πόσα πλοῖα θέλεις εἰς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, καὶ πόσας μεγάλος πηματίας, — Εἶναι ως ἡ ἀμμος τῆς θαλάσσης, αἱ δηματαὶ περιστότεραι ἀπὸ τοὺς σκούφους τῶν νομετῶν τοῦ στόλου μας. Εἴχουν τόσας κόπας, δσα πτερὴ ἔχουν οἱ ἰχθύες τῆς Μάγης, καὶ τόσα κανένια, ὅσους ἀδάμαντας φέρει η ἀσπίλος βασιλίσσα μας εἰς τὰς ἑορτασίους ημέρας. Οἱ ναῦται αὐτῶν εἶναι τόσοι, ἵστους ποτὲ κάνεις δὲν ἐφαντάσθη.»

“ . . . . .
“ Παῖ, παῖοι ἔρχανται κατὰ αὐτῶν; — Τὰ μικρὰ πλοῖα τῆς Ἀγγλίας, τὰ ὄποια ὁμοιάζουν τὰ θαλάσσαια πτηνά. — Ἐπειτα; — Οι καλοί μας φίλοι ἀνεμοι, καὶ τὰ ἀλμυρά κύματα. ”

“ . . . . .
“ Παῖ, τί βλέπεις τώρα; — Βλέπω τὰ συντρίμτα πατα τῶν Ἰσπανικῶν πλοίων, καπνίζοντα ως τὰ ἐγγεφά καιόμενα ἄχυρα. Βλέπω τὰ κύματα τὰ ὄποια σύρουσι μεταξὺ τῶν σηματίσας καὶ ναύτας νεκρούς. — Εἴτε μακρύτερα τί θλέπεις; — Τὴν ἔνδοξον σημαίαν τῆς Ἀγγλίας, περιφερομένην μόνην ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ως ὁ Ήλιος περιφέρεται μόνος εἰς τὸ Οὔρανόν. » Π.